

Landskap: Blekinge Upptecknare: Hånga Svensson, Fridafors
Härad: Lister Berättare: " " " m. fl.
Socken: Kyrkhult Berättarens yrke: lantbrukare
Uppteckningsår: 1964 Född år 1908 i Kyrkhult

Husbondesfolk och tjänstefolk. s. 1-12.

LUF 105

Om husbondetfolk och tjänstefolk i Kyrkskults socken.

Under mina forskningar i landsarkivet i Lund om denna bygd har jag även studerat husförhållningarna. Den del av Färskögs socken som sedan 1865 utgör Kyrkskults socken omfattar Lönneåkra och Valskults fjärdingar och för dessa fjärdingar börja husförhållningarna 1816 och finnes förvarade i landsarkivet fram till år 1865. Dessa husförhållningarna visa att på nästan varje gård här i orten där de kunde föda minst 12-15 mjölkreatur och icke hade hemmarvarande vuxna söner så fanns det dräng samt en eller flera torpare. Tjuga fanns det på varje gård om än det fanns fullvuxna döttrar, ty det ansågs för nedränt för dessa att mjölka korerna och vintertid utfodra mjölkreaturen, får och svin. På gårdar där det fanns småbarn var det ofta två piger. Den ena skulle hjälpa till inomhus och den andra göra utarbete. Tjänstefolk lejde sig vanligen för ett år med början den 1 november. Skulle de stanna kvar på samma

Sy 105

22/4-64

gäbats ryttstligare ett år så fick de en friviska vid den
24 oktober, då de fick vistas i sitt hem. När friviskan
började så skulle de ha en viss kvantitet mat med
sig till sitt hem, även ull och kanske annat också
och denna sed tillämpades sannolikt även i
förra delen av 1800-talet. Gärdens dräng hade vanligen
sin bestad i ett rum i övre våningen som kallades
nattstuga. Där fanns i regel vanligen eldstad om
så ej var fallet på någon enstaka gård, så fick de i
denna ort ligga i storstugan under den kalla årstiden.
Jag varken själv minns eller har hört äldre perso-
ner berätta att någon dräng i denna ort behövt
ligga i oeldat rum vintertid. Men i närheten har det
 varit längre söderut mot kusten. Det har berättats
att där på större gårdar fick gårdens dräng, eller dräng,
är i äldre tid även vintertid ofta bo i en så kallad
stallkammar, utan eldstad belägen vid gårdens häststall.
På många gårdar ~~i denna~~ i denna ort finns ännu en

liten kammarare vid husets kök som kallas pigkammarare där skulle gårdens pigor sova, om ingen särskild pigkammarare fanns då fick pigan eller pigorna antingen sova i köket eller i storstugan. Varken jag minns eller hört omtalas att i denna ort någon gårds tjänstefolke av man och kvinnokön sovde i samma rum. Men prosten J. J. Öller i Järnstög skriver i sin "Beskrivning över Järnstögs socken" från omkring år 1800, sida 189, att drängar och pigor merändels ligga i en stuga och sommartid ej sätta tillrägna på en häststulle.

Arbetstiden var i äldre tid lång, för landbrukaren Carl Nilsson i Trögölsmåla, Kyrkhults socken född 1867 död 1949 berättade att hans moder som var född bond dotter omtalade att på hennes faders gård i Gåbbemåla, Kyrkhults socken, som året runt kunde föda cirka 15 mätkreatur jämte de egdjur, skulle alla arbetsföra personer vara upprättiga klockare 4 på morgonen i annat fall kom hennes far och väckte dem med

Kärsen i bondens Villars hade honom omtalat att sommartid skulle kunna vara mjölkade och utsläppta kl. 5 på morgonen och arbetstiden varade tills sol gick ned. Men vid middagstid var det vanligen uppehåll närmare 9 timmar.

På gårdar här i orten där det fanns dräng så skulle denna om morgnarna rycka och utföra hästarna och om varen även oxarna som då ofta installades i häststallet, ty oxar fanns det på varje gård här i orten som var så pass stor att det behövdes dräng. Drängens fiske köra med oxarne och dessa fingo utföra alla tyngre skogs och jordbrukskörster. Hästarna som för var småvuxna användes mest till stads och kvansresor och sådana resor gjorde bonden vanligen själv. Om varen ifall det behövdes att använda både oxar och hästar så blev det drängen eller en torpare, som fiske köra oxarne, bonden själv körde med hästarna lättare körster t. ex. härring och vältning efter sädderna.

Gödselkörning fick vanligen drängen själva utföra. Möjligen fick han hjälpa av en torpare på gården som hade dagsarvskyl-
dighet, eller någon av bondens vuxna söner. Säden tröskades
här i orten med slaga till fram i senare delen av 1870-talet.
Detta arbete utfördes på småre gårdar där det endast kunde
födla en häst och 8-10 nötkreatur av bonden själva och en
lejad torpare. På större gårdar där det kunde födla 12-
15 st nötkreatur jämte dragare fick tröskningsarbetet
utföras av drängen och en torpare. Det har berättats att
tröskningen skulle börja senast kl. 4 om morgonen
och pågå tills det blev märkt om kvällen. Sedan skulle
den lejda arbetskraften efter korallsvarden skära hackelse
till kreaturen. En här i orten boende man som nu
är nära 90 år har berättat att han i sin ungdom
tillsammans med sin fader, som var torpare, åtog
sig slagtörskning mot ackord hos bönder där dräng
en om vinter tid hade fullt sysselsättning med
skogskörslor och utkörning av gödsel. Till de flesta

gårdar här i orten här vanligen större eller mindre
skogsmarker varierande mellan 50 och 400 tunnland.
Här säden traskats och skulle befrias från agnar
så skedde det genom s. k. kastring. Detta arbete ut-
förde bonden ofta själv eller någon äldre korpore.
Mjölke ring av kor ansågs icke vara korbete och
knappast någon äldrestigen manspersen här i ort-
ten kan konstera att kandsmjölka kor. Likaså ansågs
vid hästskuren att räsa och bärga hä icke var korb-
ete. Min far född 1866 berättade att i hans
yngre år fanns här i Finne en korpore som hette
Sven Svensson död 1900. Denne var alltid glad och
språksam när de slog gräs. Men skulle han hjälpa
tid. att bärga hä, då var han hä och byskäten, han
ansåg att häbärgning borde vara och kvinnfolket
utföra. Säden här i orten skars med kandskärva i
äldre tid och fram till i slutet av 1800-talet och
det var kvinnarbete. Men en man skulle naturligen

vara med att vid behov bryna skärorna, samt sätta upp
kärvarne i skylar eller också kraka dem, det vill säga att
hänga upp sådeskärvarne på en i marken nedtatt spetsad
krästake av vanligen 4 alnars längd.

Förhållandet mellan tjänstefolke och husbondefolke var här
i orten sannolikt i stort sett gott, de åt alltid vid
samma bord och tjänstefolket fick vanligen vara med
vid festliga tillfällen hos husbondefolket om de ville
och deras äldre nödvändigaste systrar det medgävo.
Vid marknad om hösten i Holje (nu Olafström) eller Bygd
i Blomundbygd socken fick tjänstefolket vanligen fridag
för att kunna bevisa ^{en av} de samma, åtminstone var de
fria marknadsdagens efter midnatt. Många drängar
kommo hem från marknaden med blåmärken och blodviten
i ansiktet som de erhållit vid slagsmål, som voro vanliga
vid gamla tidens marknader. Måna jag har i minna yngre
år också hört många gamla personer som varit bönder,
tala om lata och sömniga drängar och piger och jag

har även hört många personer som i yngre ^{är} varit tjänare på
en snåla, stränga och även grymma bönder. Gifterna
mellan en bondeman och en tjänstefriga från samma ort i
äldre tid sällan förekommit. Men någon gång blev det äkten
skap mellan en äldre bondeman som var änkeling och en ung
tjänstefriga. t. ex. änkelingen p. bonden Per Haraldsson i Fogelbo.
Fogelbo hults dotter född 1798 gifte sig omkring 1855 med sin
tjänstefriga Hanna Petersdotter född i Finna 1826, de
fick tillsammans en dotter kallad Emma. Vid genomtän-
ning av bonusstatistikerna förvarde i landsarkivet i
Lund efter här i orten under 1700-talet avlidna välbörjade
bönder har jag flera gånger funnit att bonden haft en dotter
gift med en skräddare eller skomare.
Tillgången till bjud arbetskraft var här i orten i mitten
av 1800-talet riklig. Det var i regel torparens söner och dötter
som togo tjänst. Någon gång kom man i kast för härbärger
deras färd eller en bondes son eller dotter tagit tjänst
på någon gård, eller så började emigrationen.

järnvägar började byggas och industri i mindre omfattning
uppväcke här i orten. Överflödet på arbetskraft till jordbruket
började minskas uppenbart, lönerne ökades. Jordbruket här i orten
började att rationaliseras. Bönderne började mer och
mer minska sina vedgeland, sedan att bränna svedjeland
uppenbarde totalt här i orten vid sekelskiftet. På grund av
järnvägens tillkomst behövde brännved som skulle säl-
jas inte längre transporteras med hästskjud till närmaste
te stad, sedan kunde säljas till en vedhandlande vid
närmaste järnvägsstation. Samme slätterängar som här
i orten kallas "vängar" lades ut till betesmarker, bättre ängar ut-
dikades och odlades upp till åker. Bönderne skaffade sig stors
hästar, i min barndom fanns det endast någon enstaka
gård här i orten där de även hade oxar. Sälen här i
orten började i slutet av 1800-talet att mejas av med lje istället
för ased skära och i slutet av 1800-talet började bönderna
här i orten att skaffa sig traktorer och hädesmaskiner.
Slättermaskiner började användas i början av

1900-talet. När jag började minnas hade endast ett fåtal bönder kvar i orten omkring och några året runt. Jag minns en bonde på den norra gården i Kräftemåla, Kyrkstulls socken som beklagade sig om hösten omkring 1918 att han inte lyckats leja någon piga att utfodra nätkreaturen, utan han måste göra det själv och hans hustru mjölka korna. På 1920-talet började det här i orten att bli vanligt arbete att utfodra nätkreatur och mjölka kor. Ännu på 1940-talet fanns här i orten på några enstaka gårdar omkring och några ställen som saknas detta slags tjänstefolk på alla brukens gårdar. Vid bräddskande jordbruksarbete t.ex. värorbete eller vid hö eller sädesbäring är den lejda tillfälliga arbetskraften en stogsarbetare eller någon äldre pensionerad fabriksarbetare eller också någon fritidsarbetande fabriksarbetare. De gamla tidens torpare som ärligen skulle göra visst antal dagsverke för sin torpjord åt jordägande bönderna för länge sedan försvunnit. Fntingen har

Torpjorden friköpts av torparen eller också har jorden fallit åter till stamhemmanet och torphusen nedrivits. För det sista torpet i Örnma skulle ett visst penningbelopp ärläggas ärligen i stället för visst antal dagsverk, och detta torp friköptes 1936. På gårdar här i orten där förr kunde födas 8-10 nötkreatur och jordbruket sköttes av bonden själv och lite lejd arbetskraft, har kreatursbesättningen reducerats. Gårdens skötsel har blivit fritidsarbete och bonden själv arbetar antingen i Ploppströms bruk eller vid Fridafors pappersbruk. På gårdar där det nu kan födas 12-15 nötkreatur är ägaren ofta ensam brukare och måste även utföra husliga sysslor. Någon sådan ensam lantbrukare har ett äldre fruntimmer att göra husarbete. På många gårdar här i orten planteras varje år stärrer eller mindre delar av den odlade jorden med skog. Den odling som varit är på väg att försvinna. Öde marken går och öde marken tar igen.

Orsakerna till att drängar och pigor nu saknas på gårdar, där de mer än väl behövdes, här i orten är i första hand de ständigt stigande arbetslönerna. Samt jordbruksarbetets förändring, mjölkmejerier har sedan längre tid tillbaka funnits. Men här i orten började först på 1940-talet anslutsringarna till mejerier bli allmänna. Först hade körning av smör, både till husbeton och försäljning, skett hemma på gårdarna. Mjölkning sker nu med maskin vid de flesta av trakten's gårdar, där de kan leverera mjölk. Mera arbetskrävande grödor t. ex. säd och potatis har på många gårdar utbyts mot vallväxter och grönfoder.

Störig snö och hörs slagernas dunk på bogarna under vintertid, ej heller hör man liarnes väsande rassel i säd eller gräs ronden sommertid. Människors glada röster på äng och åker under skördetid har tystnat. Nu låna traktorer vid gårdarna och i skogarna knatta motorsåg.